מראה יחזקאל על התורה — ואתחנן

אעברה נא כו' ההר הטוב הזה והלבנון כו', אל תוסף דבר אלי כו', וראה בעיניך כו', ועתה ישראל כו', במקראות הללו רבו הדקדוקים, א' מלת לאמר מיותר ומה שפירש"י אם תעשה שאלתי כו' קשה למה דוקא כאן אמר כך, ועוד מ"ש ההר הטוב הזה הוא כפל ומיותר, גם מ"ש ויתעבר ה' בי למענכם הם מה חטאו, גם מ"ש אל תוסף דבר כו' מה בכך אם יוסיף להתפלל או לא, עוד קשה מה שצווהו לראות ימה וקדמה וצפונה ותימנה דבשלמא אם היה עומד באמצע ארץ ישראל שפיר היה צריך בכל הד' פינות לראות, אבל עכשיו שעמד חוצה לא היה צריך לראות רק לפניו דהיינו לצד מערב, גם מ"ש כי לא תעבור מיותר, גם מ"ש ועתה ישראל כו' מה ענינו לכאן.

ונ"ל לתרץ הכל דאיתא בס' גבולת בנימין עמ"ש ויצעק משה אל ה' לאמר שכתיב גבי מרים ופרש"י ג"כ השיבני אם תעשה שאלתי כו', והקשה דלמה הוצרך לזה הלא איתא בגמ' גבי רבי חנינא בן דוסא כשהיה מתפלל אמר זה חי כו' אם שגורה תפלתו בפיו יחיה עיי"ש, וא"כ גם משה היה יכול לנסות בכך, ותירץ דהיינו דוקא אם מאריך תפלתו משא"כ אם מקצר אינו יכול לידע, ובשביל מרים הוצרך לקצר שלא יאמרו בשביל אחותו הוא מאריך ובשביל ישראל מקצר כו' עכ"ד, ולפי"ז היה משה צריך כאן גם כן לקצר בתפלה ולכן נאמר כאן לאמר שהוצרך לבקש תשובה על תפלתו.

אמנם לפי האמת בוודאי לא נחשוד למשה שעשה בשביל עצמו להפציר בתפלה כל כך והרי אהרן כשנאמר לו יאסף אל עמיו תיכף קבל עליו גזירת המקום ולא התפלל כלל, ובלא"ה צריך להבין מה היה כוונת משה רבנו ע"ה שהפציר כל כך ליכנס לארץ שבודאי לא התאוה תאוה לאכול מפריה ולשבוע מטובה, ואם נאמר בשביל לקיים מצות התלויים בארץ ולקבל עליהן שכר הא אסור לעבוד על מנת לקבל פרס דא"כ עובד את עצמו, רק עיקר כוונת עשיית המצות צריך להיות לעשות נחת רוח ליוצרו שאמר ונעשה רצונו, וכאן היה רצון הבורא בהפוך שלא יכנס לארץ, אמנם כן צריכין לומר שכל הטורח הזה שהטריח את עצמו והפציר בתפלתו לכנוס לארץ היה רק בשביל תקנת ישראל שהיה אוהבם הנאמן ומסר נפשו כמה פעמים עליהם, והיה יודע שבוודאי יתעצלו בכיבוש וחילוק עד אשר ישכחו את מעשה ה' הגדול הכל כאשר היה באמת, ואם הוא היה נכנס יבנה תיכף בהמ"ק ויכבוש כל הארץ לפניהם, ע"כ אמר אעברה נא וארא את הארץ הטובה שאכבוש כל א"י וגם ההר הטוב והלבנון כמ"ש בתרגום שהוא בית המקדש, ומ"מ לא היה יכול להאריך בתפלה כי ישראל יחשדוהו שעושה בשביל עצמו.

אכן רבות מחשבות בלב איש ואלקים חשבה לטובה, והוא דאיתא במד' תנחומא פרשה זו, רב לך, שתי שבועות נשבעתי אחת שלא תכנס לארץ ואחת שאעשה כלה בישראל אתה אוחז החבל בשני ראשיו כו' ע"ש ביאור דבריו עפי"מ שכ' רש"י אלה פקודי המשכן משכן שנתמשכן ב' פעמים בשביל ישראל שהקב"ה שפך חמתו על עצים ואבנים ע"ש, וא"כ אם משה היה בונה את הבית לא היה יכול ליחרב שלא יכלו מעשי ידיו כמ"ש במשכן עצי שיטים עומדים שעומדים וקיימין לעולם, וא"כ היה נמשך מזה רעה לישראל שתיתך עליהם חמת ה' עד לכלה, ועוד טעם אחר שלא היה יכול ליכנס לארץ בשביל מתי מדבר שיחיו לחיי עוה"ב כמ"ש במד' משל לאדם שנתפזרו לו פרוטות והשליך לשם מרגליות כו', ועוד אמרו על ויקבור אותו בגיא מול בית פעור כל זמן שבעל פעור מרים ראשו לקטרג על ישראל רואה קברו של משה כו', נמצא מכל אלו הטעמים היה צריך משה להשאר במדבר לטובת ישראל.

וזה"ש ויאמר ה' אלי רב לך אל תוסף דבר אלי כו', פי' אפשר שתרצה להרבות בתפלה בשביל שכוונתך לטובת ישראל זה אינו כי טועה אתה בהדבר כי הלא עלה ראש הפסגה ושא עיניך ימה כו' היינו כל המקומות שהכעיסו שם ומקומות שעתידין לחטוא ולהגלות וראה בעיניך כי לא תעבור שמעצמך תבין ותראה שאי אפשר לך לעבור כנ"ל.

וזהו ויתעבר ה' בי למענכם בשביל טובתכם מחמת שהרבתם לחטוא עד הנה ושעתידין אתם לחטוא איני יכול לעבור, ואתיא שפיר ג"כ תיבת למען שבכל מקום שנא' למען הוא סגולה על הטובה כמ"ש למען ירבו ימיכם כו', למען ייטב לך כו', למען ה' אלקיך כו', והוסיף עוד מדאגה מדבר כשיראו ישראל שכ"כ חפצים בתקנתם אפילו כשיחטאו א"כ אינם צריכין לירא מן העונש, לזה אמר באמת כבר נשבע שלא יעשה אתכם כלה אבל בעונותיכם תחריבו ארצכם ובהמ"ק ותגלו מן הארץ, וזה"ש ועתה ישראל שמע אל החוקים כו' למען תחיון וירשתם שתשבו על אדמתכם בשלום.

מהגש"פואתחנן אל ד' בעת ההיא וכו' אתה החילות וכו' אעברה נא וכו', ליישב קו' המפרשים למה דוקא בעת ההיא וגם מה ענין שבח של אתה החילות לכאן לתהלה זו, וביאור הענין עפימ"ש חז"ל (נדרים ט:) הרשעים מלאין חרטות, וצריך ביאור דהא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו ואיך יתחרט כיון שנעשית לו כהיתר, והנ"ל דהנה בנוהג שבעולם כשאדם מתעסק באיזה משא ומתן ועושה חיל ומצליח אומרים עליו שהוא חכם גדול ואיש חיל שהתחכם כל כך והגדיל לעשות כזאת וגם הוא בעצמו מתגאה על כוחו ועוצם ידו ומי כמוהו זריז ונשכר, אמנם כשלא יצליח בעסק ההוא אומרים עליו שהוא סכל ונמהר להתעצם בעסק שאינו יכול לעמוד בו וגם הוא בעצמו מתחרט על שלא עשה באופן אחר להצליח, הנה כי כן היא מדת הבוערים ועובדי אדמה אשר לא ידעו את ד', ואולם לא כאלה חלק המאמינים ובוטחים בד' ובישועתו באמת ותמים כי לא יגבה לבבם אם יצליחו ולא ירך אם יפסידו ולא יתחרטו לעולם על פעולתם בעסק משא ומתן ומאמינים שלא יגעו לריק ואם התעסק באופן אחר גם שם לא תמצא ידם תכלית יותר כמו עתה, וע"ז אמר הרשעים מלאים חרטות מחמת

שאין להם אמונה שהכל מן השמים יתחרטו לעולם על פעולתם, ולמען השתרש בלבבינו האמונה שלימה ובטחון באמת שהכל בידי שמים. ועל כן כשהיינו בארץ מצרים היינו משוקעים מאד בתועבות לעבוד את המזל שהכל בדרך הטבע לכן הביאנו אל המדבר אשר אין זרע ויבול ומים אין לשתות ונתן לנו את המן לחם מן השמים בכל יום ויום דוקא ולא על חודש ושבוע בפעם אחד בכדי שנרגיל את עצמינו במדת האמונה והבטחון.

וזה"ש רשע מהו אומר, אל הצדיק, כמצחק על מעשיו ואומר מה העבודה הזאת לכם, למה אינכם עוסקים במשא ומתן בתחבולות כמונו רק שאתם כסילים ועצלים, וע"ז אמר לכם ולא לו דמכלל דבריו נשמע שהוא אומר כחי ועוצם ידי שהוא חכם וזריז וכפר בעיקר שהוציא עצמו מן הכלל השגחה פרטית שעל ישראל, ואף אתה הקהה את שיניו ואמור לו הלא בעבור זה עשה ד' לי בצאתי ממצרים שעל דעת זה הוציאנו להשריש בלבבינו אמונה ואילו היה שם לא היה נגאל כי לא נתפעל בלבו שום אמונה באכילת המן וביציאת מצרים.

וזה"ש ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת, וקשה מה טובה זו שהתפאר עליהם שעינה אותם והרעיבם, ועפ"י הנ"ל אתי שפיר דהנה אמרו חז"ל (סנהדרין כו:) מחשבה מועלת אפילו לד"ת, פירש"י ותוס' כשאדם מחשב בדעתו להרויח באיזה משא ומתן עפ"י הרוב המחשבה משקרת ולא יעשה חיל, וכן עינינו רואות כי רבות מחשבות בלב איש ועפ"י הרוב באותו עסק שאדם סובר להרויח לא יעשיר ולא יקום והי"ת מפרנסהו ומזמין לו פרנסה ממקום אחר באופן שלא עלה בדעתו כלל, ובאמת הדבר קשה כיון שעכ"פ השי"ת נותן לאדם אכלו בעתו מה איכפת לו ולמה לא יתן לו באותו עסק שאדם מחפש אחריו וסומך עליו ולמה יעציבהו שלא תתקיים מחשבתו, אמנם טעם הדבר נ"ל שיהיה בעל בטחון ולא יאמר כחי ועוצם ידי עשה לי וכו', וכ"כ התנהג הקב"ה עם ישראל שלא כדרך הטבע שדרך חיל ההולך ממקום למקום להוליך עמו כל פרנסתו אבל להישראל לא נעשה כן רק הרעיבם והצמיאם עד שהתלוננו ואז נתן להם מאכל אשר לא עלה בדעתם כלל כדי שידעו כי על כל מוצא פי ד'.

וזה"ש ויענך וירעיבך שמתחילה הרעיבך עד שלפי דעתך לא היה שום מזור ותרופה ומנוס ובאמת היה לבבם מרה מאוד על עצמם ונשיהם ובניהם למות ברעב רק שבאמת נתכוונו לשם שמים כמ"ש ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עוגות מצות, ומנעורי היה קשה לי על אותו הנס שנאפה בחום השמש ובאמת דבר זה שלא כדרך הטבע שיהיה נאפה על חום השמש ובמהירות כל כך תלוש בצק עד חימצתו ולמה זה כלל, וניחא לי שבאמת הישראל היו בהולים לצאת ממצרים מחמת אהבת המקום שהיה בוער בלבם, וזה היה החסד נעורים שהזכיר הנביא שהרבה שלא היה עליהן שיעבוד ומחמת זה קצתן לא רצו לצאת ואותם שיצאו היו בדביקות גדול להמשך אחרי השי"ת בלבד ולא שמו לבם כלל על עניני העוה"ז להכין צידה לדרך וגם הבצק שהוציאו עשו רק שלא ישאר להמצרים כי היה בו קצת קדושה שנעשה ע"י ישראל, ולכן נאמר אשר הוציאו ממצרים בשכבר ידענו שלא היו במקום אחר ובדברינו מבואר הייתור, ולכך לא אפו אותו על האור ולא רצו לעשות שום התעסקות לצרכי עולם הזה והוצרך הקב"ה להוציא החמה מנרתיקה לעשות נס גדול כזה, אח"כ כשנרעבו מאוד נתן להם את המן אשר לא ידעו ולא שמעו את שמעו מעולם מאבותיהם ולא עלה בדעתם כלל שזה אפשר להיות ולמען נסותך שתהיה בעל בטחון ותוכל לעמוד בנסיון.

והנה כל זה כשיש לאדם איזה משא ומתן שמשתכר בו דומיא דאכילת מן, אמנם בארץ ישראל שהיה להם שדות וכרמים ופרנסתם בטוח איך יהיו בעלי בטחון, אמנם לא הוצרכו לזה בעבור שכבר עמדו בנסיונות וראו את מעשה ד' הגדול וכל אותן מ' שנה שהיו במדבר לא ראו בטובה, ופעם היו נימוקים ותיכף כשסרו מאחרי ד' שלטו בהם שפטים הרעים כנודע, ואח"כ הורם קרנם ונצחו לסיחון ועוג שלא כדרך הטבע.

והנה משה רבינו ע"ה שהיה עניו מאוד וראה את עצמו כגרוע מכולם ושפל אנשים שבכל ישראל, וע"כ כשהוקשה לו הדבר מפני מה השי"ת אינו שומע לתפלתו להכניסו, שפט על עצמו שאפשר מחמת שלא יהיה בעל אמונה ובטחון בארץ ישראל וכנ"ל, וזהו אמרו ואתחנן אל ד' בעת ההיא שכבר ראיתי כל מעשה ה' הגדול וקבלתי הכל אם טוב ואם רע, ואומר ד' אלקים שכבר נתאמת אצלי מדת הרחמים ומדת הדין אתה החילות להראות את עבדך את גדלך דהיינו מדת טובך וחסדך וגם את ידך החזקה מדת הדין וא"כ כבר נתאמת ונשתרש בלבבי אשר מי וכו' שיעשה כמעשיך וכגבורתך שאתה הוא הפועל ועושה וגוזר ומקיים ולכך אעברה נא כי לא אשכח מלהאמין בך, וייתור מלת לאמור יש טעם בדבר וסגולה בתפלה להכניסה במאמר שיהא בקשתו מבואר בקרא או שיהא בטעם וסברא כדי שלא יהיה עליו קטרוג, וכ"כ מצינו הרבה אצל תפלת הקדושים הקדמונים.

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר וכו' והוא נמנה בין התרי"ג מצות להרא"ה, וצריך ביאור דמה חילוק יש בזה, וגם לענין מה מרמז המצות עשה הלזו ומה נפקא מיניה בידיעה זו, אבל הנ"ל לפימ"ש במ"א ענין מה שהקב"ה מעניש רק מדה כנגד מדה והלא בכל התורה כל העונשין אינם מדה כנגד מדה ודין שמים לא בטלו כמו דין הב"ד שלמטה במי שנתחייב וכו' כדאיתא בגמ', אבל הענין הוא שיש ב' עניני עונשין הא' הוא לנקמה כמו נקמת האדם לחבירו על רעה שעשה לו, אבל עונש בשמים הוא רק להדריכו בדרך ישרה, וע"כ צריך להיות מדה כנגד מדה שידע האדם במה פגם וחטא בכדי לתקן מעשיו וישוב בתשובה, וזה שאמר וידעת עם לבבך וכו', שכאשר יבואו העונשין ר"ל תדע שהכל הוא להדריכך בדרך תלך וללמדך להועיל לשוב בתשובה. [עי' בפרשת יתרו].